

N:o 43.

Ank. till Riksd. kansli den 5 april 1909, kl. 11 f. m.

Utlåtande, i anledning af dels väckta motioner med förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, dels ock en med föranledande däraf afgifven motion.

Lagutskottet har till gemensam behandling förehaft dels två i sak likalydande motioner med förslag till lag angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, väckta den ena, under n:o 34, i Första Kammaren af herr *Sam. Clason* med instämmande af herr *Carl Björk* och den andra, under n:o 64, i Andra Kammaren af herr *Th. Fürst*, dels ock en med föranledande af dessa motioner i Andra Kammaren väckt motion, n:o 202, af herr *Carl Lindhagen*.

Uti herr *Clasons* motion anföres följande.

»Vid sistlidne riksdag framlades, som bekant, den 3 april en kungl. proposition (n:o 156) med förslag till förordning angående *förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag*. Propositionen, som här bifogas såsom bilaga, anslöt sig till den internationella konvention i ämnet, som den 26 september 1906 undertecknats på en diplomatisk konferens i Bern af ombud från samtliga europeiska stater, med undantag af Ryssland, Norge och Balkanstaterna, och afsåg att inhämta Riksdagens yttrande öfver den föreslagna förordningen, för att regeringen därpå skulle ratificera nämnda internationella öfverenskommelse.

Herrar Clasons och Fürsts motioner.

Propositionen blef af lagutskottet — mot åtskilliga reservanter — afstyrkt och lyckades ej heller tillvinna sig någondera kammarens bifall. Det synes mig emellertid förefinnas goda skäl att åter bringa denna fråga under Riksdagens öfverläggning. Härför kan måhända redan den omständigheten tala, att dess behandling sistlidne år måste företagas under riksdagens allra senaste skede, då, som bekant, en mångfald ärenden så starkt pläga trängas å kamrarnes bord, att uppmärksamheten å hvarje enskild specialfråga svårigen kan vara lika spänd som eljest. Särskildt inom denna kammare föredrogs ärendet också först närmare midnatt efter ett ovanligt långt arbetsplenium — den 23 maj — under hvilket omedelbart dessförinnan behandlats ett annat lagförslag af synnerlig vikt, och diskussionen kunde under sådana förhållanden icke blifva synnerligen omfattande. I medkammararen hann frågan företagas först den 27 maj, då sakens utgång genom denna kammares beslut redan var afgjord. Äfven den tvekan, som på vissa håll faktiskt förefanns och jämväl uttalades, synes mig under sådana förhållanden motivera frågans framläggande till förnyad ompröfning.

De skäl, som tala för att äfven Sverige ansluter sig till denna internationella öfverenskommelse, äro nämligen synnerligen starka. I hufvudsak må därvid hänvisas till fjolårets kungl. proposition och till den då förda diskussionen i kamrarne. I hvarje fall synas mig dessa skäl vida öfverväga hvad som från olika håll anförts mot förslaget.

Då exempelvis framhållits, att äfven för män industriellt och annat nattarbete är skadligt, och att en lagstiftning på området därför borde framgå parallellt för kvinnor och män, så har däremot med fullt fog genmålts, att det ej lärer kunna bestridas, *dels* att man i allmänhet dock måste räkna med kvinnan såsom en fysiskt mindre motståndskraftig individ, om det gäller industriellt nattarbete, *dels* att i detta fall alldeles särskild hänsyn måste tagas till hennes uppgift *såsom det nya släktets bärarinna och fostrarinna och såsom familjens vårdarinna* i öfrigt. Just åt sistnämnda hänsyn har på senare tid alltmer och med rätta på olika områden tillerkänts en synnerligen framstående betydelse och skyddslagstiftning för kvinnor sålunda i flera hänseenden framträdtt såsom ett särdeles behjärtansvärdt samhällsbehof, hvars vikt ingalunda minskas därigenom, att äfven för andra individer liknande reformer i vissa fall kunna vara önskliga. Det står ock i full öfverensstämmelse med öfriga åtgärder i vår tid att främja samhällshygienen och såvidt möjligt skaffa garantier för en sund utveckling *från första stund* af det uppväxande släktet, åtgärder, som för hvarje år torde tillmätas ökad vikt. Som bekant, har också erfarenheten visat, att, där förbud mot

kvinnors nattarbete inom industriella yrken någon längre tid förefunnits, dödligheten bland kvinnor och barn minskats.

Afgörande mot förslaget kan ej heller den omständighet få gälla, att *för närvarande* i Sverige det kvinnliga nattarbetet inom industriella yrken ännu icke förekommer i så synnerlig omfattning. Förefunnes det i stor utsträckning, skulle detta tvärtom af enhvar betraktas såsom en betänklig fara för samhällets sunda utveckling, men just den omständigheten, att vi i detta hänseende ännu icke hunnit så långt som vissa andra länder, när den ifrågavarande skyddslagstiftningen där måste genomföras, manar oss att snarast möjligt gripa oss an därmed, eftersom därigenom tydligtvis den eventuella konflikten på detta område mellan samhällshygienens kraf och vissa enskildes intresse kan väsentligt lindras. Äfven på lithörande områden gäller regeln, att man skall söka bota en brist, innan den alltför mycket hunnit utveckla sig. Just de senare årens statistik visar för öfrigt för vårt land en relativt starkare ökning af de kvinnliga fabriksarbeterskorna än af de manliga arbetarne. Det kan anmärkas, att i Tyskland vid den där senast verkställda och nyligen fullbordade yrkesräkningen en dylik tendens framträdte i långt större utsträckning, än man förut trott sig hafva skäl förmoda.

Mot förslaget har slutligen anförts, att det för dem, som för närvarande skulle direkt drabbas af det däri inneslutna förbudet, skulle medföra alltför stora olägenheter, och att på denna grund representanter för dessa grupper ställt sig afvisande mot den ifrågavarande lagstiftningen. I sistnämnda hänseende har särskildt hänvisats till den af Fredrika-Bremer-förbundet 1907 mot förslaget igångsatta rörelsen och däraf framkallade uttalanden af ett par arbeterskegrupper. Äfven dessa argument äga dock enligt min uppfattning icke nog bärkraft att jäfva önskvärdheten af lagens antagande. Det är först och främst gifvet, att i den mån denna rörelse mot lagen utgått från den redan ofvan berörda, men tillbakavisade teoretiska oppositionen mot hvarje separat lagstiftning för kvinnor, så har den tydligen beviskraft endast för dem, som utan vidare hylla en sådan teori, men däremot icke för alla andra, som på grund af kvinnans särskilda samhällsuppgift också anse särskild skyddslagstiftning för kvinnor befogad. Ser man åter frågan praktiskt, så är det en känd sak, att alla dylika skyddslagstiftningar till en början pläga mötas af liknande opposition från enskilda grupper, som befara att af desamma röna något intrång i sin rörelsefrihet, men detta kan tydligen icke vara något afgörande skäl mot en sådan lagstiftning, om den eljest är påkallad af hänsyn till hela sam-

hällets väl. Det visade sig ock vid sistlidet års Andrakammardebatt, att lagförslaget vann lifligt understöd af, bland andre, såväl kammarens arbetarerepresentanter som dess yrkesinspektörer, d. v. s. af kretsar, hvilkas sakkunskap på området och förmåga att praktiskt bedöma det-samma måste tillmätas den största betydelse.

I själfva verket torde ock de farhågor, som hafva uttalats i fråga om lagens menliga följder för vissa nuvarande kvinnliga arbeterskors framtida verksamhet, varit mycket öfverdrifna. Lagen skulle, som bekant, i intet fall träda i kraft före 1911 och i visst fall först tre år där-efter, och en ganska afsevärd öfvergångstid är sålunda stipulerad för vederbörandes anpassning till de nya förhållandena. Och erfarenheten från utlandet visar, att en dylik anpassning i liknande fall låter sig verkställas, likasom ock att svårigheterna icke varit större, än att de ansetts böra vika för det stora målets vinnande. Hvad som sedan länge visat sig gagneligt för utlandets industrivärld, kan icke med fog antagas vara öfvervägande skadligt för den svenska.

Just om hithörande utländska förhållanden synes emellertid vid den svenska oppositionen mot lagen ganska mycken missuppfattning gjort sig gällande. Så meddelades exempelvis under nämnda Andra-kammardebatt af en talare en uppgift om de menliga följder, som genomförandet af en dylik skyddslag inom typografyrket i Frankrike 1892 skulle haft för de kvinnliga typograferna, i Paris.

Den lyder som följer:

'Där (d. v. s. vid tryckerierna i Paris) förhöll sig så, att, när nattarbete af kvinnor förbjöds, sätterierna afskedade omkring 5,000 kvinnliga typografer. Åt-skilliga af dessa kvinnliga typografer hemföllu då åt prostitutionen. Någon statistik i detta afseende finnes naturligtvis icke. Andra måste taga sin tillflykt till andra yrken, mindre väl aflönade än det, som de förut idkat' o. s. v.

Det ligger för öppen dag, att denna uppgift — som lärar här-stamma från ett meddelande af en holländsk dam på en kvinnokongress i Berlin 1904, och som för öfrigt äfven vid andra tillfällen under de senare åren användts i vårt land såsom argument mot speciallagstiftning för kvinnor — i Sverige upptagits under full tillförsikt till den källa, hvarur den hämtats. Huru grumlig denna källa emellertid synes ha varit, framgår af den kritik däröfver, som lämnades på *den internationella föreningens för lagstadgad arbetarskydd sista kongress i Luzern den 28—30 sistlidne september*, för hvilken kongress fjolårets riksdags-handlingar i ämnet voro bekantgjorda genom ett utförligt, i vissa fall ordagrant franskt referat. Där lämnade nämligen en af deltagarne, herr

A. Keufer, vice ordförande i arbetsrådet i Paris, representant för typograf-föreningen och själf f. d. typograf, den märkliga upplysningen,

att då nattarbetsförbudet infördes genom lagen af 1892, sysselsatte blott en enda daglig tidning i Paris, »La Gazette de Franco», några kvinnliga typografer nattetid. Dessutom arbetade äfven några kvinnor i en del boktryckerier ibland om nätterna. Å samtliga dessa arbetsplatser ordnades emellertid arbetet efter lagens ikraftträdande så, att kvinnornas arbete förlades till dagstimmarne. *Ingen enda kvinnlig typograf i Paris afskedades på grund af den nya lagen.* — Dessutom meddelade han den synnerligen intressanta uppgiften, att antalet kvinnliga typografer i Frankrike icke, såsom man också i detta sammanhang varit färdig att försäkra, vore i aftagande, utan att det i stället ökats högst betydligt såväl absolut som relativt. Ar 1896 voro nämligen i de franska tryckerierna anställda 23.797 arbetare, däraf 3,538 kvinnor, d. v. s. 15 procent, under det att år 1901 af 29.727 typografer 5,357 eller 18 procent voro kvinnor.

Alla de slutsatser, som med stöd af ofvannämnda uppgift från kvinnokongressen i Berlin dragits med hänsyn till föreliggande skyddslagstiftning, äro således fullständigt vilseledande.

Det bör också tilläggas, att äfven i öfrigt de under fjolårets riksdagsdebatter anförda skälen mot denna lagstiftning på kongressen i Luzern väckte synnerlig förvåning och af olika talare med mycken styrka upptogos till vederläggning. Kongressen beslöt också uppdraga åt sin byrå att till den svenska regeringen aflåta en adress, 'uttryckande föreningens tacksamhet för de ansträngningar, regeringen gjort med hänsyn till ratificerandet af konventionen i Bern rörande förbud mot kvinnors nattarbete, dess beklagande, att dessa ansträngningar ej krönts med framgång, och dess förhoppning, att nya åtgärder skola föra till önskad resultat'. Kongressens hållning är naturligtvis så mycket betydelsefullare, som den bland sina deltagare räknade både män och kvinnor, representerande bortåt tjugu länder och ofta det bästa dessa äga i fråga om teoretiska och praktiska insikter på här föreliggande område. Sakkunskapen på området, sådan den föreligger hos utvalde representanter från de olika europeiska staterna, har alltså med sällsynt enighet uttalat sig för den ifrågavarande lagstiftningen.

Vid bedömande af dess betydelse bör emellertid gifvetvis det allra kraftigaste afseende fästas just vid denna dess *internationella karaktär*. Det är uppenbart, att, om den moderna industrialismens afvigssidor skola bekämpas, detta helst bör ske på *internationell* väg, enär eljest skulle kunna invändas, att somliga stater ställde sig förmånligare än andra i den mellanfolkliga ekonomiska konkurrensen. Här föreligger nu ett fall — enligt uppgift till och med det första — där man med mycken framgång verkligen lyckats slå in på denna väg och åstadkomma en internationell öfverenskommelse på arbetareskyddslagstiftningens svår-

handterliga område. Det är då naturligt, att det både för sakens egen skull och för eventuell fortgång i andra liknande hänseenden på samma mellanfolkliga väg är af synnerligt intresse, att öfverenskommelsen verkligen blir genomförd och icke någon länk brister i kedjan.

Såsom ofvan nämnts, undertecknades på sin tid konventionen i Bern af ombud från samtliga Europas stater, med undantag af Ryssland, Norge och Balkanstaterna. Ratifikationer ha sedan ingått från

Storbritannien	den 24 sept. 1907
Luxemburg	„ 12 nov. 1907
Schweiz	„ 10 jan. 1908
ett antal brittiska kolonier och protektorat	den 21 febr. 1908
Tyska riket	„ 12 juni 1908
Belgien	„ 20 juni 1908
Nederländerna	„ 8 sept. 1908
Frankrike	„ 1 okt. 1908
Österrike-Ungern	„ 30 dec. 1908
Portugal	„ 31 dec. 1908

Danmark hade redan vid konventionens undertecknande förbehållit sig att få inkomma med sin ratifikation först år 1910; i Spanien hafva vissa förberedande arbeten ej ännu afslutats; och från Italien, där detta äfvenledes varit fallet, har på denna grund ingått en framställning, att den i artikeln 8 af konventionen omförmälda frist för deponerande af ratifikationsinstrumenten måtte förlängas. Konventionen lämnar också öppet för icke-signatärmakter att sedermera biträda densamma. I *en enda* stat af de 1906 i Bern deltagande har förslaget förkastats, och detta är Sverige! Då, såsom ofvan i korthet framhållits, de skäl, som därvid inverkat, icke synas mig äga nog betydelse att motivera en sådan utgång, hvilken däremot ur både samhällshygienisk och mellanfolklig synpunkt måste anses beklaglig, får jag vördsamt hemställa, att Riksdagen måtte såsom lag för sin del antaga det i bilagda Kungl. Maj:ts proposition n:o 156 vid 1908 års riksdag innefattade förslag till förordning angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag.»

Herr
Lindhagens
motion.

Herr *Lindhagens* motion har följande lydelse.

»Vid 1908 års riksdag inhämtade Kungl. Maj:t genom en proposition Riksdagens yttrande öfver ett förslag till förordning angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag. Till stöd för detta förslag åberopades, utom dess nytta i och för sig,

tillika att därigenom skulle från Sveriges sida vinnas anslutning till en i Bern den 26 september 1906 afslutad internationell konvention i ämnet, på hvilken konvention det ifrågavarande förslaget byggde.

Lagutskottet afstyrkte förslaget. Såsom skäl anfördes den vidtgående inskränkningen i kvinnans frihet att lämpa sin arbetstid i hvarje fall efter förhållandena och behovet samt det tvifvelaktiga, huruvida verkligen ett bättre sakernas tillstånd vore att vänta af förbudet. En omständighet att räkna med syntes utskottet äfven vara, att Fredrika-Bremerförbundet, Typografiska kvinnoklubben och Socialdemokratiska kvinnokonferensen ställt sig afvisande. Såsom åtgärder ägnade att förbättra den inom industrien arbetande kvinnans ställning framhöll utskottet i stället vidsträcktare förhindranden af minderårigas och unga kvinnors öfveranstängning, minskande af yrkesfarorna, införande af kvinnlig yrkesinspektion samt moderskapsförsäkring under statens medverkan. Af liknande skäl ansåg sig utskottet emellertid icke heller kunna tillstyrka en väckt motion om utredning och därå grundadt förslag om reglering af både män och kvinnors nattarbete inom industriella och därmed närbesläktade arbetsområden.

Med denna motivering ställde sig lagutskottet tydligt afvisande mot hvarje inskränkning geuom lagstiftningen af det skadliga industriella nattarbetet för vuxna arbetare, män och kvinnor.

Mot denna utskottets uppfattning reserverade sig fyra ledamöter. Tre af dessa hemställde, att Riksdagen måtte såsom lag för sin del godkänna det framlagda författningsförslaget. Den fjärde sökte i en utförlig reservation, på samma gång erkännande gafs åt de grundläggande synpunkter, på hvilka förslaget byggde, tillika utveckla de betänkligheter, som bland annat från många politiskt och socialt vakna kvinnors sida framhållits mot lagen såsom ensidigt riktad mot kvinnorna samt ägnad att sannolikt mer eller mindre uttränga dem från deras bästa arbete och sålunda i praktiken kunna verka motsatsen, af hvad den afsåg. Därför hemställdes i reservationen, att i anledning af förenämnda motion Riksdagen, med förklarande att propositionen icke kunde i sin dåvarande affattning bifallas, måtte anhålla om utredning i hvad mån, inom industriella och därmed besläktade arbetsområden män och kvinnor sysselsättas med nattarbete på ett för hälsan skadligt sätt samt därefter vidtaga de åtgärder, som kunde vara ägnade att afhjälpa berörda missförhållande under behörigt skyddande tillika af de arbetandes utkomstmöjligheter.

Lagutskottets hemställan bifölls af Riksdagen.

Nu har vid denna Riksdag frågan ånyo framförts i båda kamrarna genom motioner, hvilka förorda till antagande fjolårets proposition i ämnet.

I dessa motioner beröras endast ytligt den sak, om hvilken meningskiljaktigheter yppats bland anhängare till en verksam skyddslagstiftning på det industriella området äfven i fråga om nattarbetet. Det framhålles hufvudsakligen hvad alla äro eniga om, huru angeläget det är att kunna skydda kvinnorna från de skadliga följderna af nattarbete och vikten af internationella öfverenskommelser på skyddslagstiftningens område.

Men saken har en annan sida. Man må därvid gärna frånse, hvad som invändes mot befogenheten under alla förhållanden att göra en undantagslagstiftning ensamt blott för ena hälften af ett lands myndiga medborgare eller att lagstifta på detta sätt för kvinnorna, innan de genom politisk rösträtt få tillfälle att deltaga i beslutet och göra sina synpunkter gällande. Det ligger dock kanske åtskilligt äfven under särskildt det senare. Hufvudfrågan, som motionärerna tydligen ogärna inlåta sig på, är emellertid denna: Hvad skola kvinnorna lefva af, medan de äro ogifta eller änkor, och huru skola de existera äfven såsom gifta, i de fall, att deras män hafva för litet betaldt eller äro sjuka eller arbetslösa eller förstöra arbetsförtjänsten på dryckenskap och andra utsväfningar. Statistikkens siffror om den alljämt minskade äktenskapsfrekvensen äro ej ägnade att sprida något förhoppningens ljus för de närmaste tiderna öfver dessa spörsmål. Samhällsförbättraren är skyldig också fråga sig och söka utreda, om under sådana förhållanden man verkligen förbättrar kvinnornas hälsa och kroppskrafter genom att ensidigt blott för dem förbjuda allt nattarbete och detta att börja med just i anställningar, där de ha bäst betaldt.

Att det ifrågavarande förbudet icke kommer att skaffa kvinnorna, hvarken de nu redan anställda eller blifvande arbetssökande, bättre bostäder, varmare kläder, mera mat och rikligare tillfällen till verklig hvila och förströelse torde vara obestridligt. Men om det ej blir sämre i dessa afseenden för dem än förut, då vore ju i alla fall åtskilligt vunnet. Men nu befara kvinnorna, icke utan fog synes det, att de i stället kunna få det i genomsnitt sämre med en sådan lag, därför att denna måste mer eller mindre uttränga dem från de bäst aflönade yrkena eller de bästa platserna i dessa yrken eller kanske ibland från allt arbete. Det är nog bra att undgå nattarbete. Men skall förmånen köpas mot att bo ännu uslare, frysa ännu mera och svälta rikligare, då må man betänka sig något. Detta intresserar emellertid tydligen icke alls den manlige så kallade lagstiftaren. Lifvet skall brusa lika entonigt

som förut och ingen kommer att räkna eller mäta de lidanden, som följa i spåren af en byråkratisk författning.

Man säger nu möjligen, att det icke kan bevisas, att dessa farhågor skola gå i uppfyllelse. Men meningen bör väl ej vara att med den ifrågasatta lagstiftningen kasta sig ut i det okända, helst många sannolikheter tala för, att en dylik fara måste vara för handen. Någon betänksamhet borde ock kunna framgå ur det ostridiga förhållandet, att man slår in på en väg, som ej försvaras från något håll annat än ur opportunitetssynpunkter.

Någon utredning om, hur de hitintills i vissa europeiska länder antagna författningar mot vuxna själförsörjande kvinnors nattarbete verkat uti förevarande hänseende, förefinnes icke. En fackman i ämnet, hvars sympatier mest luta åt antagandet af det framlagda förslaget, har uppgifvit sig trots allehanda försök icke lyckats uppspara något material för ett objektivt bedömande af denna försummade sida af saken. Han håller före, att ett pålitligt material till en sådan utredning saknas.

Det är också klart, att det skall förhålla sig så. Den som varit i tillfälle att på nära håll få någon kännedom om åskådningarna hos särskildt centraleuropas olika folkslag, finner snart, hur litet kvinnofrågans speciella problem där ännu kommit till sin rätt. Männen äro i det offentliga herrar såsom de alltid varit. Kvinnorna betraktas mera som ett lösöre, med hvilket man lagstiftar och förfar efter omständigheterna. Själfva äro kvinnorna i dylika ting sofvande och finna sig i de ömma ehuru kanske ej alltid så osjälfviska omsorgerna, hvart det än bär, ty så hafva de blifvit vanda. Sticker någon liten blyg opposition upp, ett mänskligt kraf på myndighetsförklaring, så kväfves säkerligen den lilla revolutionen gärna i sin linda med ett lagom mått af maktspråk eller andra lämpliga medel. En ganska god mätare på tillståndet i hvarje land är det beaktande, krafvet på politisk rösträtt för kvinnor vunnit.

Emellertid kan man här och hvar uppspara tecken, som tyda på att det kanske icke öfverallt är såväl bestäldt. Från Holland har erhållits en del upplysningar rörande verkan af 1889 års lag om unga personers och kvinnors arbete, hvilken lag innehåller bland annat visst förbud för kvinnligt nattarbete. I meddelandet hänvisas till angifna ställen uti yrkesinspektörernas officiella rapporter, enligt hvilka kvinnorna skulle genom lagen blifvit mer eller mindre undanträngda af män och af ynglingar på 16 eller 17 år i femton särskilda uppräknade yrken. I ett af dessa yrken angifves dock afskedandet hafva berott på lagens förbud för kvinnor att arbeta på söndagen. Dessutom meddelas ur in-

spektörernas rapporter några allmänna iakttagelser, hvilka här nedan återgifvas enligt meddelandet, dock med reservation för eventuella miss-tag genom att yttrandena stå lösryckta ur sitt för mig obekanta sammanhang.

3:dje insp. 1890: 'Förbudet mot nattarbete har orsakat, att i alla yrken, hvarest man arbetar nattetid, kvinnorna blifvit afskedade och ersatta med män eller ynglingar.'

3:dje insp. 1893 sid. 280. 'De af lagen skyddade personer ha blifvit afskedade och i de små industrierna ha de icke utsikt att erhålla någon annan plats; endast i de stora industrierna kan man lämpa sig efter lagen. — Sid. 283. 'skyddslagstiftningen är orsaken till, att flickor och kvinnor ersatts med män'.

3:dje insp. 1894: 'I verkligheten kan man konstatera, att under de sista åren fabrikanterna vägra att anställa gifta kvinnor äfvensom att i många etablissement, hvarest arbetet kan förrättas lika bra af män, alla kvinnor ha afskedats.'

3:dje insp. 1895—96 sid. 71. 'Alla kvinnorna blefvo afskedade.' 'I allmänhet anställas skyddade personer föga.'

6:te insp. 1895—96 sid. 9. 'Förbud mot nattarbete har orsakat, att antalet skyddade personer minskats betydligt.'

3:dje insp. 1899—1900 sid. 369. 'Det arbete, som förr utförts af kvinnor, utföres nu af män. Detta kostade mer i arbetslöner, men resultaten voro icke dåliga.'

Det tillägges i meddelandet att sedermera ha då och då genom kungl. beslut, som grunda sig på skyddslagen, nya arbetsområden sysselsättande talrika kvinnor indragits under lagen utan garantier för kvinnorna.

I England finnes en kvinnoförening kallad 'Freedom of Labour Defence', som bildats i syfte att »skydda arbetare och speciellt kvinnliga arbetare från *sådan* restriktiv lagstiftning, som beröfvar dem möjlighet till arbetsförtjänst, inskränker deras personliga frihet och trakasserar dem i deras privata lif». Detta är ju i hvarje fall åtminstone ett symptom. Af en engelsman och en engelsk dam, båda tillhörande det socialdemokratiska partiet, har jag vid personligt sammanträffande nyligen fått den upplysningen, att skyddslagstiftningen i afsevärd mån uttränger kvinnorna från arbetsmarknaden och de sade sig med bestämdhet veta, att så var förhållandet också i tryckeriyrket. (Den engelska textilindustrien lär härifrån göra ett undantag på grund af kvinnornas större lämplighet för detta arbete.) För öfrigt påstodo de, att de socialt intresserade engelska kvinnorna inom alla partier voro bestämda motståndare till all vidare separat kvinnolagstiftning, så länge kvinnorna sakna politisk rösträtt.

Motionerna förbigå förenämnda äfven vid förra riksdagen af mig delvis lämnade upplysningar, men göra däremot ett afgörande nummer af en uppgift om de kvinnliga typograferna i Paris, som meddelades af en annan ledamot i Andra Kammaren. De försök, som gjorts att från Paris erhålla exakta upplysningar i detta ämne, ha ej lämnat något resultat. Hvad man kunnat inhämta är till en början, att mellan de manliga och kvinnliga typograferna i Paris lär nu råda ett så spändt förhållande, att tillförlitliga meddelanden från någondera hållet ej stå att vinna. Att uppgiften om det stora massafskekdandet är oriktig liksom att uppgiften i motionerna om antalet anställda kvinnliga typografer sannolikt är riktig, synes också framgå. Däremot är den af motionärerna kursiverade upplysningen, att ingen enda kvinnlig typograf i Paris afskedades icke heller vederhäftig. Motionärernas sagesman har i meddelanden till Stockholm ej heller vidhållit ett sådant uttalande. Huruvida eller i hvad mån de kvinnliga typografernas ställning i och för sig försämrats känner man icke. Men den förenämnda tvedräkten mellan manliga och kvinnliga typografer har säkerligen sin rot delvis äfven i det ensidigt anordnade förbudet mot kvinnligt nattarbete, hvilket de kvinnliga typograferna ock lära försökt få upphäfdt.

Man kan sålunda som sagdt ej få några värdefulla upplysningar om lagstiftningens verkan utomlands i ofvan framhållna afseenden utan får nöja sig med att bedöma frågan efter dess egen natur. Det bör då, utöfver hvad därom redan sagts, särskildt i fråga om bestämmelserna i Bernerkonventionen, hvilka nu skulle antagas äfven hos oss, anmärkas, att de säkerligen i allmänhet innefatta ytterligare skärpningar i den redan antagna utländska lagstiftningen för kvinnor, under det att man samtidigt fortfarande underlåter att göra någon som helst parallellagstiftning för män.

Man må vidare icke förglömma, att förslaget icke afser förbud blott för arbete mellan kl. 10 e. m. och 5 f. m. Dessutom stadgas en ofbruten ledighet under minst 11 timmar. Förutnämnda 7 timmar måste således ökas med ytterligare 4 därmed sammanhängande timmar. Förslaget stadgar således icke blott förbud för arbete nattetid, såsom dess rubrik angifver, utan äfven för antingen allt morgonarbete eller allt aftarbete eller ock en väsentlig del af bådadera. Hvad detta säkerligen i och för sig principiellt riktiga stadgande dock skall utan garantier kunna ytterligare verka för kvinnorna i konkurrensen om arbete kan icke öfverskådas.

Konventionen stadgar emellertid äfven vissa undantag för särskilda förhållande. Detta innefattar i själfva verket ett medgifvande,

att den i tillämpningen kan verka orättvist och till öfvervägande skada för kvinnorna. Men man vill icke förekomma dessa eventualiteter på det enda verksamma sättet genom ett upptagande af frågan i hela dess vidd för män och kvinnor. I stället anvisar man någon liten utväg på måfå i förhoppning, att den till äfventyrs skall hjälpa. Hvad konventionen i detta afseende väsentligast innehåller är, att uti företag, däri förekommer säsongarbete, äfvensom undantagsvis uti andra företag, då arbetet måste forceras, den oafbrutna ledigheten kan under sammanlagdt högst 60 dagar om året inskränkas från 11 till 10 timmar af dygnet. Äfven mången anhängare af konventionen medgifver, att detta särskildt i frågans nuvarande outhärliga läge är en alldeles för snäf begränsning af möjligheterna att ordna arbetet annorledes efter förekommande förhållanden. Man kan förstå att därmed mestadels ej vinnes något väsentligt för de fall, då lagens konturer ej passa för verkligheten.

En dylik lagstiftning bjudes oss nu igen att antaga utan rätt till eftertanke och än mindre möjlighet att modifiera densamma. Och detta väl främst för att sålunda bidraga till det visserligen i och för sig betydelsefulla önskemålet af internationell öfverenskommelse på skyddslagstiftningens område. Därvid skall man tillika vara bunden i tolf år utan att kunna vidtaga erforderliga jämkningar, eller öfvergå till ett bättre system. Att obetingadt ingå på en dylik diktamen från främmande håll är ganska mycket begärdt. Äfven internationella öfverenskommelser måste byggas på ett allsidigt öfvervägande och en likvärdig undersökning af frågan från de olika kontrahenternas synpunkt, om sträfvandet kan göra anspråk på framgång. Motionärerna upplysa om, att Spanien och Italien begärt anstånd med anslutning till konventionen för närmare utredning. Detsamma är förhållandet med Danmark, där ett förslag om förbud för kvinnors nattarbete år 1901 föll på motstånd från kvinnorna själfva. Säkerligen anser man sig i dessa länder böra göra åtminstone någon undersökning om, hur det genom en sådan lagstiftning skulle komma att gå för deras arbetande kvinnor, både dessa, som redan arbeta i industrien och dem, som oundvikliga öden ännu i långa tider skola drifva in i densamma eller eljest i ännu sämre arbetsförhållanden.

Från Norge har ej heller något deltagande i konventionen ägt rum. Man har där ej velat binda sig vid ett sådant ofullkomligt uppslag utan sökt få en mera enhetlig lösning af frågan. Hos stortinget föreligger en kungl. proposition till lag om tillsyn å arbetet i fabriker, m. m. Här föreslås också förbud för nattarbete för vuxna kvinnor.

Men detta förbud är begränsadt till tiden från kl. 10 e. m. till 6 f. m. samt ej såsom enligt Bernerkonventionen åtföljdt af förbud äfven för morgon- eller aftonarbete. Det föreslås ock vida mera omfattande och rationellare anordnade möjligheter till jämkning i förbudet, där sådan jämkning är påkallad. Stortingets socialkommitté lägger härtill förslag om en normalarbetsdag för både män och kvinnor på högst 10 timmar oberäknadt hvila och måltidsstunder samt beredelse och efterarbete såsom uppeldning, putsning, rengöring och dylikt. Trots att de norska förslagen äfven fränsedt bestämmelsen om normalarbetsdag synas ojämförligt mer betryggande för kvinnorna än Bernerkonventionen står det i alla fall där strid om befogenheten af särskildt förbud mot kvinnligt nattarbete. Äfven inom socialkommittén är en minoritet däremot, dock såsom det synes af samma negativa skäl som 1908 års lagutskott.

Motionärerna ha särskildt lagt stor vikt vid ett uttalande å den internationella föreningens för lagstadgad arbetareskydd kongress sistliden höst i Luzern. För denna kongress skulle fjolårets riksdagshandlingar blifvit bekantgjorda »genom ett utförligt i vissa fall ordagrant franskt referat». De anförda skälen mot denna lagstiftning skulle väckt synnerlig förvåning och kongressen hade beslutat aflåta en adress till svenska regeringen.

Jag har varit i tillfälle att en gång få se förenämnda franska referat. Lagutskottets yttrande fanns tror jag ordagrant återgifvet och detta yttrandes afståndstagande i princip från förbud mot industriellt nattarbete, vare sig det gäller män eller kvinnor, är ju onekligen ägnadt att väcka uppseende. Den utförliga reservation åter, som rörde sig om den nu föreliggande frågan eller tvistepunkten mellan skyddslagstiftningens vänner, af den fanns ingenting alls återgifvet mer än själfva slutyrkandet. Af de muntliga yttrandena i kamrarna voro finansministerns och herr Fürsts anföranden i sin helhet eller till väsentligaste delar återgifna, hvilket ju var en glädjande läsning för alla rättänkande. De talare åter, som sökt försvara kvinnornas synpunkter voro refererade på några rader. Såsom representanter för Sverige hade också af regeringen sändts endast personer, som vore icke blott anhängare af Bernerkonventionens förslag utan äfven, med ett undantag kanske, ogärna vilja resonera om, att det också kan ha brister. Det var således väl sörjdt för att kongressen skulle gripas af 'synnerlig förvåning'. De ofvan nämnda uppgifterna från Holland och England synes man också tegat om vid kongressen, hvilket styrker, att de kanske äro belysande, under det att den delvis oriktiga uppgiften från Paris beriktigades af en fransk

kongressdeltagare, hvilket sedan gått genom svenska pressen såsom kongressförhandlingarnes tungt vägande inlägg i ämnet.

För öfrigt skulle det nog gjort detsamma, hvad som sagts på denna kongress. Dylika församlingar måste följa sin ledning och kunna gifvetvis ej i hast smälta synpunkter, som man ej förr hört talas om. Men förr än en diskussion bygges på ömsesidigt erkännande af att en sak kan ha mer än en sida, när den verkligen har två, förr är det inte värdt att tala om hvad sakkunskap och objektiv forskning ha att förtälja.

Äfven den schweiziska lagstiftningen innehåller ända sedan 1877 åtminstone principiellt förbud för nattarbete för både män och kvinnor.

Mången säger nu: Låt vara att Bernerkonventionen möjligen går hårdare ut öfver kvinnorna än den hjälper dem. Det är åtminstone icke uteslutet, att så kan ske. Alla framsteg kräfva dock offer. Löpgrafven måste fyllas af nedtrampade kroppar för att de efterföljande skola komma öfver. Detta kan visserligen vara sant ibland. Men en dylik stridsordning bör dock helst undvikas. Och dylika offer synas ej gifvetvis behöfvas i förevarande frammarsch, för hvilken bör kunna beredas normal väg, blott män och kvinnor ville hjälpas åt. För öfrigt, hvarför skall löpgrafven i detta fall fyllas endast af kvinnor? Männen få allt vara så goda och lämna äfven sitt bidrag. Det är en punkt i detta ärendes afgörande, som icke får alldeles förbises och det är angelägenheten, att de olika synpunkterna hänsynsfullt beaktas, så att ej onödig split uppstår bland dem, som dock måste hålla ihop.

Det har i motionerna ock åberopats, att förslaget i sitt nuvarande skick förra året vann lifligt understöd af såväl Andra Kammarens arbetarerepresentanter som dess yrkesinspektörer. Detta är visserligen ett förhållande, som bör beaktas, men vid bedömandet, i hvad mån en dylik opinion skall väga något i vågskålen, är det af vikt att också beakta den opinionerandes kön.

Enligt hvad jag har mig bekant har sålunda den finska kvinnliga yrkesinspektören en alldeles motsatt uppfattning mot sina manliga yrkeskamrater inom svenska Riksdagen.

Hvad åter allmänhetens och särskildt arbetarnes opinion angår, så torde man för närvarande ej komma längre än att åberopa de fakta, som föreligga till den kraft det hafva kan. I en sådan fråga kunna vi litet hvar ej göra anspråk på att äga någon ofelbar mening ännu. Man tar ställning mera instinktivt och därefter auktoriteter. Det blir då lättare för männen att ta parti för en skyddslagstiftning af ifrågavarande slag blott för kvinnor. Kvinnorna åter ställa sig instinktivt

mera misstänksamma, och slå de till reträtt härifrån, så sker det merendels, tror jag, mot en bakgrund af manliga förmaningar.

Faktum är att 1907 års socialdemokratiska kvinnokonferens, där 68 ombud från olika delar af landet voro tillstädes, enhälligt uttalade sig mot förevarande undantagslagstiftning för kvinnor. Vid 1908 års Riksdag lära samtliga socialdemokratiska riksdagsmännen med undantag af tre vid omröstningen ställt sig på motsatta sidan. Vid socialdemokratiska partikongressen (den politiska organisationens kongress) i maj 1908 begärdes från riksdagsgruppens sida ett godkännande af dess uppfattning, hvarvid omröstningen först gaf 90 röster mot 90 och sedan ny omröstning 112 röster för nämnda uppfattning mot 93. I kongressen deltog endast 13 kvinnor, af hvilka 12 lära röstat för kvinnokonferensens mening och 1 för riksdagsgruppens. I augusti 1908 hölls en socialdemokratisk kvinnokongress, men denna gjorde ej något uttalande i ämnet. Vid ett diskussionstillfälle lära dock fyra kvinnliga ombud uttalat sig för obetingad anslutning till Bernerkonventionen, hvilket åter bemöttes från annat håll.

Den riktiga och önskligaste vägen är ej svår att finna. Jämsides med andra skyddsåtgärder, hvarpå 1908 års lagutskott anförde exempel, måste också nattarbetet förhindras, där sådant utan olägenhet kan ske, och detta oafsedt de arbetandes kön. Möjligen kan i sådant sammanhang vissa särbestämmelser för kvinnor visas vara obestriddigen befogade. Landsorganisationens fjärde ordinarie kongress år 1906 (den fackliga organisationens kongress) beslöt också i anledning af en utaf Kem-tekn., Kvarn- och Läderarbetareförbundet väckt motion om nattarbetets afskaffande *dels* uttala, att vid löneaftal bestämmelser om en fast, sitt ändamål motsvarande öfvertidsprocent för nattarbete borde införas och att i industrier med fortgående nattarbete arbetsskiftet böra förändras från nuvarande i allmänhet gällande tvåskiftessystem å 12 timmar till treskiftessystem å 8 tim. per dygn, och *dels* uppmana socialdemokratiska riksdagsgruppen att inför Riksdagen framlägga motion om förbud för nattarbete för de arbetaregrupper och industrigrenar, där detsamma ej af tvingande omständigheter nödvändiggöres.

Gifvetvis får ej i detta landsorganisationens kongressbeslut inläggas den betydelsen, att kongressen tagit ställning till den förevarande frågan. Men det undras, om ej ett enigt och kraftigt fullföljande af den väg, nämnda kongress sålunda utstakat, skulle i anknytning till de aktualiteter, som Bernerkonferensens inbjudan och tillvaron för närvarande af en särskildt yrkesfarekommitté erbjuda, gifvit en snabbare och lyckligare

lösning af de föreliggande viktiga spörsmålen. Det är icke för sent ännu att inslå på den vägen.

Det må här anmärkas, hurusom ett ingripande mot skadligt nattarbete för både män och kvinnor säkerligen skulle bäst ske i samband med en praktisk lösning af spörsmålet om en normalarbetsdag i industriella yrken.

På grund af hvad sålunda anförts och då denna fråga i hvarje fall verkligen behöfver en annan och bättre utredning, än som hitintills kommit den till del, får jag, under hufvudsakligt åberopande i öfrigt af den utveckling af ämnet, som återfinnes i min reservation till 1908 års lagutskotts betänkande, hemställa:

1:o) att Riksdagen med anledning af förevarande motioner ville hos Kungl. Maj:t anhålla om ett öfvervägande, i hvad mån och på hvad sätt förbud för nattarbete af såväl kvinnor som män må kunna åvägbringas inom industrigrenar, där detsamma ej af tvingande omständigheter nödvändiggöres, samt framläggande för Riksdagen skyndsammast möjligt af det lagförslag i ämnet, hvartill utredningen kan gifva anledning;

2:o) att Riksdagen däremot måtte förklara det af motionärerna framlagda lagförslag icke kunna i sitt nuvarande skick bifallas.»

*Utskottets
yttrande.*

I anledning af den af motionärerna omnämnda kungl. proposition, som i det förevarande ämnet afläts till 1908 års Riksdag, hade herr Lindhagen uti afgifven motion yrkat, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville skyndsammast möjligt låta utreda, i hvad mån inom industriella och därmed närbesläktade arbetsområden män och kvinnor sysselsattes med nattarbete på ett för hälsan skadligt sätt, samt därefter vidtaga de åtgärder, som kunde vara ägnade att afhjälpa berörda missförhållande, under behörigt skyddande tillika af de arbetandes utkomstmöjligheter.

Nästlidet års lagutskott hemställde i afgifvet utlåtande i ämnet, att såväl den kungl. propositionen som nyssnämnda motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Till stöd härför anförde utskottet följande:

»Den stora utveckling industrien i senare tid undergått och den utsträckta arbetsfördelning, som däraf följt, har gjort det för staterna nödvändigt att genom lagstiftning ingripa till skydd för den i de industriella yrkena arbetande personalen, för dess värjande mot de med

arbetet förenade faror och mot öfveransträngning. Så har varit förhållandet äfven i vårt land, där hvad speciellt kvinnoarbetet beträffar genom lag af den 17 oktober 1900 angående minderårigas och kvinnors användande till arbete i industriellt yrke förbud meddelats att till arbete under jord, grufva eller stenbrott använda kvinna äfvensom att sysselsätta kvinna, som födt barn, med arbete i industriellt yrke under de fyra första veckorna efter barnsörden, därest icke med läkarbetyg styrkes, att hon tidigare kan utan men börja arbetet. I hvad mån samhället bör reglerande ingripa till skydd för arbetaren inom de industriella yrkena, måste emellertid bero af de faktiska förhållandena. Dessa gestalta sig naturligtvis olika i olika länder, och hvad som är erforderligt eller lämpligt i ett land, är gifvetvis därmed icke passande i ett annat.

Såsom framgår af statsrådet och chefens för finansdepartementet här öfvan intagna yttrande till statsrådsprotokollet, är det förslag till förordning angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, hvaröfver Kungl. Maj:t genom ifrågavarande proposition inhämtat Riksdagens yttrande, byggdt på en i Bern den 26 september 1906 afslutad internationell konvention i ämnet. Den ifrågasatta förordningens ändamål och omfattning angifves i dess 1 § — jämförd med 11 § —, som motsvarar konventionens 1 och 2 artiklar. Däraf framgår, att förordningen afser att tillförsäkra kvinna, som användes i där omförd industriell verksamhet, oafbruten ledighet från arbetet under minst elfva timmar hvarje dygn, samt att i denna ledighet skall ingå tiden mellan klockan tio på aftonen och klockan fem på morgonen. Häruti äro sedermera vissa inskränkningar gjorda, dels med hänsyntagande till tillfälliga inträffande omständigheter, nämligen, enligt 2 §, dels af mera generell natur, såsom i 3 och 4 §§. I fråga om inskränkningarna är äfven att anteckna, att, i enlighet med konventionens artikel 8, tiden för den ifrågasatta lagstiftningens ikraftträdande föreslagits till den 1 januari 1911, dock att den i förslagets 1 § föreskrifna ledighet från arbetet må under en öfvergångsperiod af tre år från nyssnämnda dag uppgå till allenast tio timmar hvarje dygn. Att beakta är, att konventionen enligt sin artikel 11 icke kan af stat, som biträdt densamma, uppsägas före utgången af en tidrymd af tolf år från tiden för afslutandet af protokollet öfver ratifikationshandlingarnas deposition, som skall hafva skett före den 31 december 1908.

Då utskottet för sin del icke kunnat förorda en sådan lagstiftning för vårt land, som den sålunda ifrågasatta, vill utskottet här nedan ange de hufvudskäl, som härutinnan varit för utskottet bestämmande.

Af den officiella fabriksstatistiken framgår, att år 1896, som är det första år, under hvilket det nu gällande systemet med afseende på fabriksstatistikens omfattning tillämpades, användes vid fabriksarbetet i vårt land 163,511 manliga och 38,782 kvinnliga arbetare, eller tillsammans 202,293. För år 1905, det sista, för hvilket uppgifter föreligga, var de manliga fabriksarbetarnes antal 227,176 och de kvinnligas 53,819, eller tillsammans 280,995. Ökningen under dessa nio år var för båda kategorierna öfver hufvud taget relativt lika eller omkring 39 procent, och utgjorde, hvad arbeterskorna beträffar, icke mindre än 15,037. Under de senare åren har däremot ökningen per år varit relativt störst för de kvinnliga arbetarna; år 1903 visar nämligen en ökning mot nästföregående år af 2,80 procent för de manliga arbetarne och 3,91 procent för de kvinnliga, under det att motsvarande siffror för 1904 voro 2,15 procent och 3,86 procent samt för 1905 respektive 0,80 procent och 2,56 procent.

Enligt de på delvis annat material än fabriksstatistiken grundade uppgifter, afseende år 1905, som lämnats af den kommitté, den s. k. yrkesfarekommittén, som den 4 november 1907 afgifvit betänkande och förslag i det föreliggande ämnet, belöpte sig de arbetsställen, där kvinnliga arbetare voro anställda, till 3,937 och arbeterskornas antal till 52,098, af hvilka dock endast 47,576 kommo på de 1,622 arbetsställen, där arbetarnes antal uppgick till öfver tio och som följaktligen berördes af här ifrågavarande lagstiftning. Af uppgifterna framgår vidare, att nattarbete af ett eller annat slag för de kvinnliga arbetarna förekom vid 205 arbetsställen samt att 2,904 arbeterskor däri deltog. Af dessa hade 749 nattarbete på skift, 97 annat ordinarie nattarbete samt 2,058 mera tillfälligt nattarbete på öfvertid. Med iakttagande af de i förslaget 3 och 4 §§ medgifna inskränkingar skulle antalet kvinnliga nattarbetare dock reduceras till 2,407.

Äfven om det antal kvinnor, som sålunda skulle falla under lagstiftningen ifråga, ännu så länge för vårt lands vidkommande är jämförelsevis litet, ådagalägga dock redan de anförda siffrorna sannolikheten af samma lagstiftnings för framtiden alltmer omfattande betydelse. Det är tydligt, att ensamt det husliga arbetet icke räcker till för kvinnans förvärfshöf, samt att af denna och andra anledningar många och allt fler bland dem med eller mot sin vilja sökt och komma att söka sin utkomst inom den alltjämt tillväxande industrien. Det är äfven klart, att, i den mån antalet af de inom industrien arbetande kvinnorna ökas, de faror, som för dem äro förenade med sådant arbete, jämväl blifva mera omfattande. En af dessa faror är naturligen äfven det öfver-

drifna nattarbetet, som för individens hälsa ofta måste vara menligt. Å andra sidan är och förblir nattarbete inom vissa industrier nödvändigt. Frågan blir då, huruvida de skäl, som anförts till stöd för lagstiftningen i fråga, nämligen omsorgen om det uppväxande och kommande släktet och hänsynen till kvinnans i jämförelse med mannen svagare kropps-konstitution, kräfva en så vidtgående inskränkning i kvinnans frihet att lämpa arbetstiden efter i hvarje fall föreliggande förhållanden och behof, som här påyrkas och som skulle förblifva gällande under den i konventionen bestämda tiden af tolf år, samt huruvida verkligen ett bättre sakernas tillstånd är att vänta af det ifrågasatta förbudet, hvilket afser såväl mera regelmässigt nattarbete på skift som tillfälligt öfvertidsarbete under den för natthvilan afsedda tiden.

Det är väl sant, att kvinnan är mannen underlägsen i kroppsstyrka, men hennes arbete tages i allmänhet icke i anspråk i de fall, där sådan större styrka behöfves. I många andra afseenden är hon otvifvelaktigt mannen jämbördig och i en del hänseenden honom måhända öfverlägsen. Hvad angår den kvinna, som vid sidan af uppfyllandet af sina plikter såsom hustru och moder, äfven måste med särskildt arbete därutöfver bidraga till familjens uppehälle, följer det ingalunda af, att hon förbjudes arbeta i fabriken eller å sin arbetsplats utom hemmet under natten, att hon kan eller får använda denna tid af dygnet till hvila eller vederkvickelse. Hennes bestyr med hemmet och barnen måste måhända i anledning af förbudet blott mera helt förläggas till samma tid. Men när denna tid kommer, är hon kanske efter ett till följd af förbudet mera oafbrutet arbete under dagen mindre förmögen att ägna hemmet den vård, som då kan hafva varit i samma grad behöflig. En annan ej mindre beaktansvärd följd af det ifrågasatta förbudet synes blifva en större svårighet för den inom industrien arbetsökande kvinnan, att, sedan hennes handlingsfrihet på arbetsmarknaden så inskränkts, som genom förbudet skulle ske, konkurrera med mannen inom de yrken, som skulle drabbas af detsamma. Då inom dessa yrken kvinnan ej längre kan utföra det fortfarande lika behöfliga nattarbetet, synes nämligen hennes arbetskraft där komma att blifva mindre begärlig. En fabrik, där regelbundet nattarbete måste förekomma, lär väl ofta ej vara villig att hålla sig med en kvinnlig daguppsättning och en manlig nattuppsättning. Och äfven i fråga om de industrier, där endast tillfälligt öfvertidsarbete på natten behöfver förekomma, synes det vara ganska möjligt, att kvinnorna uteslutas, emedan de ej få användas i händelse af behof. Om också detta ej inträffar, synes dock med sannolikhet kunna af förbudet förväntas en reduktion af

aflöningen för kvinnans arbetsprestation inom många industrier, där kanske utan detsamma skulle hafva gällt orubbad principen: lika lön för lika arbete. Af nu anförda förhållanden synes kunna följa, att kvinnan mer och mer drages bort från fabriksarbetet och i stället söker sig den inkomst, hon eller hennes hem behöfver, genom hemarbete, som ej inbegripits under skyddslagstiftningen. I hemmen, i små osunda lokaler utföres då arbetet från fabriken mot endast underbetalning. I stället för att arbeterskan förut var i stånd att med det högre betalda arbetet i fabriken, som ibland måste utföras under natten, väl sörja för både sig och hemmet, äger hon kanske just till följd af skyddslagstiftningen ej längre förmåga därtill.

En omständighet att vid bedömning af den ifrågasatta lagstiftningens lämplighet äfven räkna med, synes utskottet vara deras uttalade mening i ämnet, hvilka närmast beröras af densamma. I detta afseende må framhållas, att, enligt hvad som framgår af det förutnämnda kommittébetänkandet, såväl Fredrika-Bremer-förbundet som Typografiska kvinnoklubben och Socialdemokratiska kvinnokonferensen ställt sig afvisande mot den ifrågasatta lagstiftningen.

Med hvad utskottet nu yttrat vill utskottet långt ifrån hafva förnekat, att den inom industrien arbetande kvinnans ställning inom vårt land kan genom lämpliga åtgärder förbättras. Såsom lämpliga sådana från statens sida må särskildt framhållas förhindrandet i vidsträcktare mån, än enligt gällande lag är stadgadt, af minderårigas och unga kvinnors öfveranstängning, minskande af yrkesfarorna och införande af kvinnlig yrkesinspektion. Frågan om nya och förbättrade lagstiftningsåtgärder i dessa hänseenden är föremål för behandling af den af Kungl. Maj:t den 20 januari 1905 för sådant ändamål tillsatta, ofvan omförmälda s. k. yrkesfarekommittén. En åtgärd att i detta sammanhang omnämna är äfven innevarande riksdags i anledning af enskild motion fattade beslut att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande frågan om moderskapsförsäkring under statens medverkan.

Liksom utskottet af anförda skäl icke kunnat tillstyrka den nu ifrågasatta lagstiftningen angående förbud mot kvinnors nattarbete, har utskottet icke heller ansett sig kunna förorda den i herr Lindhagens här ofvan omförmälda motion gjorda framställning, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära en sådan både män och kvinnor omfattande utredning, som däruti påyrkats. I nämnda hänseende vill utskottet fästa uppmärksamheten på det nyss omförmälda redan pågående kommittéarbetet.»

Utskottet finner anledning icke hafva förekommit att frångå hvad utskottet år 1908 sålunda anført.

Beträffande det under 1) i herr Lindhagens förevarande motion gjorda yrkande vill utskottet framhålla, att frågan om för vårt land lämpliga förändringar i den industriella skyddslagstiftningen fortfarande är föremål för kommittéutredning, hvars resultat, enligt hvad utskottet inhämtat, kan förväntas under innevarande år. Att, såsom i sistnämnda motion begäres, härutöfver träffa anstalter för förbud af industriellt nattarbete för såväl kvinnor som män, anser utskottet vara en med hänsyn till rådande förhållanden alltför ingripande åtgärd, som utskottet därför icke kan tillstyrka.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

1) att förevarande motioner af herrar Sam. Clason och Th. Fürst icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda,

2) att det i punkt 2 af herr Lindhagens ifrågasvarande motion gjorda yrkande måtte anses besvaradt af utskottets hemställan under 1), samt

3) att det i punkt 1 af herr Lindhagens omförmälda motion gjorda yrkande icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 29 mars 1909.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.

Reservationer:

I fråga om utskottets hemställan under 1).

Herrar *Rudebeck, Gezelius, Magnuson, Widén*, grefve *Hamilton, Jansson* och *Ersson* hafva ansett, att utskottet bort hemställa om bifall till herrar *Clasons* och *Fürsts* ifrågavarande motioner.

Herr *Lindhagen*, med hvilken herr *Pettersson* från *Södertälje* instämt, har anført följande:

»Utskottet har i år ännu tydligare än förra året tagit afstånd från reglering genom lagstiftningen af industriellt nattarbete, det må gälla kvinnor eller män. Gentemot en dylik uppfattning måste häfdas nödvändigheten att inlåta sig på denna viktiga länk i arbetet för värandet af släktets hälsa.

Motionärerna uppdelade emellertid här det myndiga arbetande folket i två hälfter efter kön såsom indelningsgrund och de föreslå förbud för nattarbete att gälla endast för kvinnorna. Än värre är, att i deras framställningar ej kan spåras någon hänsyn för frågan i dess organiska enhet, än mindre någon ansats till ett besjäladt intresse för densamma.

Demokratien erkänner ej någon dylik indelningsgrund såsom rättensnöre i sina sträfvanden för allas rätt och bästa och således icke heller i detta fall. Normalarbetsdag, som utgör slutmålet för reglering af arbetstiden inom industrien, är också i programmen beskärd man och kvinna lika. Så förhåller det sig ock med dess underafdelning, inskränkning af nattarbetet. När hos oss arbetarepartiets fackliga organisation på sin kongress år 1906 begärde detta senare krafs förflyttning från programmet ut i verkligheten, gjorde därför kongressen ingen skillnad mellan man och kvinna. Det är otänkbart, att från detta håll skulle kunnat ens ifrågasättas en petition om förbud endast för kvinnors nattarbete.

Den af motionärerna förordade utsöndringen af kvinnosläktet i förevarande fall är en uppfinning af ämbetsverkens, katedrarnes och filantropiens socialpolitik. Den goda afsikten är omisskänlig och värd det största erkännande. Men den har ledts vilse af fördomen. Vid skapandet af botemedel mot det onda har det manliga nedblickandets ande sväfvat öfver vattnet.

Man började i skyddslagstiftningen med »barn» utan att göra skillnad på gossar och flickor. Därefter vändes uppmärksamhet till »unga personer» af båda könen. När det sedan gälde att utsträcka omsorgerna till myndiga personer kunde man väntat, att äfven detta skett utan hänsyn till kön. Men samhället har sedan urminnes tider anvisat kvinnan en plats på de omyndigas, de svagas och rättslösas bänk. Barn och kvinnor ha i föreställningssättet hört oskiljaktigt ihop. Utan ingående undersökningar eller något försjunkande i tankar framstod det för alla vederbörande såsom själskrifvet, att efter barnen var det kvinnornas tur.

Denna traditionella åskådning vann ytterligare stöd däraf, att jänväl männen i de djupa leden ingalunda voro frigjorda från densamma och dessutom mångenstädes gärna lämnade den oanmärkt äfven därför, att den i mycket framstod såsom fördelaktig för dem. De politiska maktområdena har mannen alltid vetat förbehålla sig. Endast sent, helst aldrig, vill man släppa kvinnorna dit. Att väsentligen behärska det ekonomiska maktområdet, arbetsmarknaden, har också alltid varit något eftersträfvansvärdt.

Detta är upprinnelsen och förklaringen till det ensidiga sträfvandet att i nattarbetsfrågan syssla endast med kvinnorna. När åter de faktiska förhållandena omöjliggöra en åtskillnad mellan könen eller männens intresse att få vara med öfverväger både deras fördomar och deras intresse att bli af med kvinnornas konkurrens, ske regleringarna af arbetstiden i enhetens tecken. Så är exempelvis fallet med det för Riksdagen i år framlagda förslaget om butikers stängningstid. Detta förslag afser i själfva verket ett förbud för butikbiträdens kvällsarbete och där göres såsom sig bör ingen skillnad mellan manliga och kvinnliga biträden.

Det internationella arbetareskyddets korta historia är äfven belysande i detta afseende. Man framkastade, att det internationella samarbetet borde inrikta sig på att »reglera i synnerhet söndagsarbetet samt barns och kvinnors arbete i industrien». Detta program sönderdelades sedan i vissa hvad man kallade postulater, det vill säga satser, som ej behöfva bevisas. Bland dessa postulater upptogs förbud för barns arbete samt för unga personers och kvinnors nattarbete. Bernerkonferenserna, den grund-

läggande af år 1905 och den diplomatiska af år 1906, togo sedan sikte på kvinnornas nattarbete. De till innehållet magra förhandlingarna äro såvidt jag kunnat finna, befriade från hvarje aning om, att det kan vara en fråga värd att diskutera, huruvida ej de myndiga kvinnorna mera höra ihop med de myndiga männen än med barnen.

Hade någon tänkt sig före, skulle man kanske upptäckt, att lifvet sådant det är utan förbarmande sammanför på arbetsmarknaden kvinnor och män mera än kvinnor och barn. Man förkastade tanken på att förbjuda nattarbete för *ensamt* gifta kvinnor, bland annat därför att de såsom det sades skulle försättas i ogynnsam konkurrens i förhållande till de ogifta kvinnorna. Men den förutnämnda fördomen skymde bort konsekvenserna, när det ifrågasattes att stadga förbud för kvinnor i allmänhet.

Hvarje framstegssträfvande måste, på samma gång det tillgodoser sitt ändamål, bygga äfven på rättens grund. Går man fram brutalt och orättvist, skjuter sträfvandet förbi målet och splittrar i stället för att samla. Endast en skyddslagstiftning, som tar hänsyn till de verkliga lifsförhållandena, kan bereda verkligt skydd. Den nu föreslagna lagstiftningen lämnar männen å sido samt blir för kvinnorna mindre en skyddslagstiftning än en restriktiv lagstiftning.

För öfrigt, vill man begränsa sig till en början att skydda endast de svagaste arbetarne, så är gränslinjen äfven ur denna synpunkt uppdragen alldeles oriktigt. Ingen undersökning har ådagalagt, i hvad mån män eller kvinnor i olika yrken skadas mera eller mindre af nattarbete. Men hvad man vet är, att de flesta starka kvinnor säkerligen i allmänhet uthärda det bättre än de flesta svaga män.

Vill man skydda afkomman, talar också detta för att utsträcka omsorgerna samtidigt till både män och kvinnor. På den nu föreslagna vägen bli kanske några kvinnor friskare, de flesta komma att få fortleva i enahanda förhållanden, för många skall det ställa sig ännu sämre än förut. Ingen vetenskap har dessutom ådagalagt, i hvad mån sjukdoms-anlag fortplantas mer från fäder eller mödrar. Hvad man vet är, att barnet ärfver sjuklighet från båda föräldrarna och icke minst från fadren.

Vill man skydda hemmen, så lyckas ej heller detta genom att stänga en del af arbetsmarknaden för kvinnorna. Några hem gagnas kanske däraf, de flesta måste blifva lika lidande som förut, många gå ännu mer under. Det vill andra vägar till för att nå detta viktiga mål. I den mån reglering af nattarbetet kan inverka därpå, vinnes mera och förloras mindre genom att skyddet utsträcket samtidigt till män och kvinnor. Fruktansvärdt orättfärdigt är att på denna grund för-

bjuda arbetet för alla dessa ogifta kvinnor, som måste försörja sig själfva och icke hafva något eget hem.

Ett särskildt undantag måste ske för kvinnans hafvandeskap. Både för fostret och modren kräfvcs, att modren skyddas viss tid före och efter födseln för ansträngande arbete. Detta har dock ej speciellt med nattarbetet att skaffa. Särskilda föreskrifter fordras för detta fall, och skyddet kräfvcs lika, oafsedt yrken eller arbetstider.

I en mängd sysselsättningar förbjuder sig kvinnoarbete af sig själfvt utan lagstiftning och förekommer således icke heller om natten. En undersökning skall kanske gifva vid handen, att i något eller några yrken, där kvinnor äro sysselsatta, kvinnoarbete under alla förhållanden är förkastligt. I andra fall skall man måhända finna, att kvinnoarbetet är outhärligt. Ett förbud för kvinnligt nattarbete blir då visserligen obetingadt gagneligt, enär det drar med sig upphörandet af männens nattarbete såsom skedde exempelvis i den engelska textilindustrien. Men lagstiftningen kan då likaväl omfatta både män och kvinnor.

Man må nu hafva hvilka meningar som helst. Ett är visst, och det är, att i detta ärende till skillnad från andra någon verklig utredning ej ansetts nödig. Detta leder till, att man bygger på förmodanden bara. Det har till och med förmenats, att frågan gäller endast en hand full typografer, och att motviljan mot lagstiftningen från kvinnornas sida har sitt säte blott i hufvudstaden. Bifogade två skrivelser tala ett annat språk (*bil. A*); de visa åtminstone vid sidan af inläggen från typograferna och åtskilliga kvinnoorganisationer, detta och de två nästföregående åren hur behöflig en utredning är.

När det kommer till stycket, betonas också såsom det hufvudsakliga motivet för att vi nu skola kasta oss i armarne på ifrågavarande lagstiftning, att den är internationell. Det är skada och skam för oss att ej vara med i den europeiska konserten på detta område, säger man. En motsatt uppfattning påstås vara uttryck allenast för en ensidig feminism.

På detta behöfver med hänvisning till det ofvan sagda endast svaras, att det verkligen ej kan anses vare sig gagnande eller smickrande att få eftersägningsvis vara med i finalen af denna manskör ur en bortdöende maskulin kulturvärld. Vi hade kunnat blifva det första europeiska folk, som genomfört allmän rösträtt både för män och kvinnor, men vi valde att i stället blifva det sista, som slöt sig till de gamla vägarne. Ännu kunna vi vara de första att i skyddslagstiftningen med rättvisa ställa det arbetande folkets myndiga män och kvinnor vid hvarandras sida som kamrater. Men det ser ut, som om vi äfven här skulle

försmå denna ära för vanäran att vara bland de sista i efterliknandet af metoder, som dock en gång måste öfvergifvas.

Med stöd af hvad sålunda anförts och under hänvisning till min förenämnda motion äfvensom till min reservation till utskottets betänkande år 1908 i ämnet (*bil. B.*) hemställles:

att det af herrar Sam. Clason och Th. Fürst framlagda lagförslag icke måtte i sitt nuvarande skick af Riksdagen antagas.»

I fråga om utskottets hemställan under 3).

Herr *Lindhagen*, med hvilken herr *Pettersson* från Södertälje instämt, har anført:

»På de skäl, som anförts i min ofvanstående under punkt 1) upptagna reservation, får jag hemställa,

att Riksdagen, med anledning af herrar Clasons Fürsts och Lindhagens ifrågavarande motioner, ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, i hvad mån och på hvad sätt förbud för nattarbete af såväl kvinnor som män erfordras och må kunna åvägbringas inom industrigrenar, där det ej af tvingande omständigheter nödvändiggöres, samt för Riksdagen skyndsammast möjligt framlägga det lagförslag, hvar till denna utredning kan gifva anledning.»

Herrar *Gustaf Andersson* och *Zetterstrand* hafva anhållit få här antecknad, att de icke deltagit i behandlingen af detta ärende inom utskottet.

Herr af *Ekenstam* har begärdt få antecknad, att han icke deltagit i den slutliga behandlingen af ärendet.

Bil. A.

Arlöf den 26/8 09.

Herr riksdagsman C. Lindhagen.

Med anledning af, att herr Th. Fürst i Andra Kammaren väckt motion om nattarbetets afskaffande i industriella yrken för kvinnor samt Eder motion om afslag af denna motion och i stället skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning, om och på hvad sätt nattarbete kan förbjudas för såväl män som kvinnor, får styrelsen för sockerindustriarbetarnes samorganisation, och hvilken organisation inom sig inrymmer cirka 800 kvinnor fördelade på olika sockerfabriker inom landet, be Eder, herr riksdagsman, att, om så vid motionernas behandling kan vara lämpligt, framföra, att sockerindustriens arbetare bestämdt protestera mot ett lagförslags antagande sådant, som det hvarom herr Fürst motionerat, enär det skulle på grund af det arbetssätt och de tekniska detaljerna i öfrigt, som äro rådande inom sockerindustrien, absolut göra mellan 5 å 600 kvinnor, enbart inom denna industri, arbetslösa. Däremot instämna vi fullt och helt i den af Eder väckta motionen om ytterligare utredning af frågan och i öfrigt att ett direkt ingripande i frågan bäst kan ske eller nära nog enbart sker genom en lösning af spørgsmålet: fastställandet af en bestämd normalarbetsdag på 8 timmar inom industrierna i sin helhet. Vi anmoda äfven Eder att bringa detta till socialdemokratiska riksdagsgruppens kännedom.

Högaktningsfullt
För sockerindustriarb. samorganisation.
Nils Andersson.

Herr riksdagsman C. Lindhagen.

Sv. grof- och fabriksarbetareförbundets afd. n:o 27 i Arlöf, som inom sig inrymmer cirka 175 kvinnliga arbeterskor, beslöt på möte den 30 mars att fullt och helt instämna i den skrivelse, som af sockerfabriksarbetarnas samorganisation afskickats till Eder, herr riksdagsman, och som afser protest mot de motioner, som äro framkomna i Riksdagen om förbud för kvinnors nattarbete inom industriella yrken.

För sv. grofarbetarnes förbundsafdelning, Arlöf,
Emil Persson.
Afd. ordförande.

Bil. B.

Herr Lindhagens reservation till lagutskottets utlåtande n:o 76 i ämnet vid 1908 års riksdag:

»Det gifves oåterkalleligen en kvinnofråga, som väntar på sin lösning. Den leder i högre mening sitt ursprung från det obestriddliga förhållandet, att kvinnan är på en gång människa och en personlighet för sig med sina särskilda andliga bestämningar. Från denna sida sedt är kvinnorörelsen utbrottet af kvinnoaturens ouppfyllda trängtan efter utveckling och efter utvecklingens medel: kunskaper, arbete och själfbestämning.

All utveckling förmedlas emellertid af samhället. Det är således där, som äfven kvinnans utveckling måste äga rum. Kvinnorörelsen betyder därför praktiskt sedt kvinnans utträde i det

sociala lifvet. Hon har förut med mannen delat familjelifvet eller hemmet. Hon skall med tiden äfven taga sin halfva andel af samhället.

När nu kvinnan träder in i det sociala lifvet, möter hon främmande förhållanden, då samhället under långa tidskedor tillhört mannen och danats närmast efter hans behof och skaplygne. Enligt utvecklingens lag skall det blott efter långvariga evolutioner lyckas kvinnan bryta samhällets motstånd och finna sig till rätta därstädes. Kvinnorörelsen blir således också liktydig med kvinnans kamp mot samhället, hvilken väl att märka icke är att likställa med en strid mot männen.

Ur dessa synpunkter måste följaktligen såvidt jag förstår äfven bedömas det nu föreliggande omstridda förslaget till förbud för kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag.

Första frågan är då, huruvida ett dylikt allmänt förbud för kvinnor till skillnad från män är ett medel eller ett hinder för kvinnorna i deras ofvannämnda väg till utveckling. Mycken hänsyn måste därvid ägnas kvinnornas egen opinion. Den opinion bland dem, som sökt lösgöra sig från häfdvunna föreställningars tryck och tänka själfständigt öfver kvinnornas arbete. Må man därför ej för hastigt expediera saken efter gamla formulär utan stanna något i eftertanke, huruvida ej vid sidan af de djupa ledens gemensamma frammarsch mot bättre tider kvinnorörelsen är en stark strömning för sig, som måste med egna vågor gå genom hafvet.

De fyra nordiska folken hafva ännu icke genomfört ensidigt förbud för kvinnors nattarbete inom industrien. Mången anser, att detta är en efterblifvenhet. Men är detta så alldeles säkert? Det fülldes en gång ett ord söder ifrån, att ljuset kommer från Norden. Det ordet gällde särskildt kvinnofrågan. År 1901 åstadkommo danska kvinnor från skilda läger, att den då i Danmark väckta frågan bordlades. Samma strid föres nu i Sverige, då saken genom den förevarande kungl. propositionen kommit på dagordningen. I Norge och Finland är diskussionen i full gång bland kvinnorna för att man må vara beredd, när tilläfvntyrs afgörandet äfven där en gång kommer. De nordiska kvinnorna äro säkerligen pionärer i förhållande till sina medsyster i det öfriga Europa. Den kvinnliga politiska rösträtten har också i Norden haft sina första genombrott.

För att nu öfvergå till själfva saken, är det obestriddigt, att regelbundet nattarbete är skadligt och särskildt när det äger rum under de ohälsosamma inflytelser, hvarmed industriellt arbete ofta bedrifves. Det kan då vid första påseendet förefalla som om ett förbud för kvinnors nattarbete i industriella yrken vore en själfklar och riktig sak. Visserligen invändes, att förbudet äfven bör omfatta män. Hertil svarar man till synes också med fullt fog, att allt ej kan vinnas på en gång. Förslaget är i alla fall ett steg i rätt riktning, och därför bör man taga det som erbjudes.

Så enkel är dock saken säkerligen icke. Vid närmare eftersinnande upptorna sig en mängd andra synpunkter, som icke kunna förbises.

Man får sålunda till en början väl akta sig för att i sin välmening på något omfattande och obehörigt sätt kränka de myndiga kvinnornas oförgrifliga rätt till arbete. Detta är icke att proklamera någon förkastlig konkurrens med männen. Det är en elementär rätt, som tillkommer individen såsom sådan. Här får ej finnas någon skillnad mellan man och kvinna, lika litet som en dylik skillnad såsom princip någonsin skulle tillåtas mellan olika kategorier af män. Redan härutinnan verkar förslaget i sitt framträdande brutalt genom att det utan vidare skär hela kvinnosläktet såsom sådant öfver en kam. Man får en viss förnimmelse af, att det sticker fram något så att säga af bockfoten i det gamla omhuldade programmet om allmän och lika politisk rösträtt. När det gällde medborgarrätt voro enligt detta program själfallet ur räkningen: kvinnor, barn, dårar och brottslingar. Detta program vidhålles som bekant ännu i Sverige.

Vid närmare granskning finner man också, att själfva utgångspunkten eller att kvinnor i gemen mer skadas af nattarbete än männen grundar sig mera på ett antagande än verklig kändedom, huru därmed förhåller sig. Det är ju antagligt att i vissa fall så kan vara förhållandet, i andra åter är det säkerligen icke så. Ja, kanske det äfven gifves fall, där männen mindre än kvinnorna stå ut med nattarbetet. Skall här börjas med ett reformarbete måste det börjas yrkesvis och helst först med de yrken, där missförhållandena äro störst. Visar det sig därvid, att inom något visst yrke nattarbete är alldeles ruinerande för kvinnorna till skillnad från männen, må man då stänga detta yrke för kvinnorna. Men kan nattarbete undvaras eller är nattarbetet i stort sedt skadligt för både män och kvinnor, må man då lösa missförhållandena lika för kvinnor och män. Ett belysande exempel, hur en reform rätteligen bör gå, lämnar textilindustrien i England. Det var särskildt med hänsyn till denna, som i England infördes förbud mot kvinnors nattarbete. Men då i textilindustrien kvinnans arbete ej kan undvaras, ledde detta i tillämpningen ej till att kvinnorna beröfvades sitt arbetsområde utan föranledde i stället att de i industrien anställda männen erhöilo samma förmåner, som man tillämnat kvinnorna.

Emellertid slå vi snart till återtåg ifrån denna ståndpunkt samt fatta vår slutliga position i det påståendet, att lagens främsta ändamål är att skydda de blifvande mödrarnas hälsa och krafter och därmed äfven det kommande och uppväxande släktets hälsa och utveckling. Därför bör lagen till en början omfattas de gifta kvinnorna. Men äfven de ogifta måste vara med, ty äfven de, säga vi, plåga understundom föda barn. Att äldre kvinnor, som ej längre hafva utsikt att blifva mödrar, också införlifvas i våra omsorger, kan för konsekvensens skull ej hjälpas.

Ett sådant sätt att tänka kan åtminstone ej sägas vara påfallande riktigt. Man förbiser till en början det inflytande på släktets hälsa, som i så hög grad utöfvas jämväl af barnafadrens fysiologi. Det är vidare här något, som man tycker sig känna igen. En insats i den gamla rösträttslösen var, att kvinnornas hufvudsakliga uppgift bestod i att blifva mödrar och därför behöfde de ej politisk rösträtt. Det faller sig lätt att af samma skäl förklara kvinnosläktet i sin helhet böra besparas arbete utan att man behöfver gifva någon anvisning på hvad det skall försörja sig med. I hvarje fall är detta föga hugnesamt för kvinnorna, innan de blifva mödrar, och ännu mindre för den mängd arbeterskor, som icke blifva det. Kvinnorna eller åtminstone de af dem, som på något sätt drabbas af förbudet, kunna omöjligt vara med på detta under annan förutsättning än att de verkligen erhålla lika god utkomst och bättre vård i stället eller i nödfall försörjas af männen såsom i gamla tider. Därpå inlåter sig emellertid ej undersökningen. Klart är däremot, att mödrarna måste i främsta rummet och under alla förhållanden skyddas. Vår lag har redan en svag ansats därtill, om den ens kan benämnas såsom sådan. Moderskapsförsäkringen, hvarom denna Riksdag aflätit en skrifvelse, utgör en riktigare och verkningsfullare form för moderskaps-skyddet.

Med detta är man inne på den föreslagna lagstiftningens verkningar i stort sedt för kvinnorna och detta är naturligtvis hufvudsaken. Enligt förslaget skulle af detsamma för närvarande beröras omkring 2,400 kvinnor, af hvilka de flesta ej användas i fullt nattarbete utan endast i arbete på öfvertid. Det synes vara ett ostridigt förhållande, att dessa kvinnor just genom sitt öfvertidsarbete höra till de bäst aflönade industriarbeterskorna. Hvad vinnes då genom lagen? Säkerligen ingenting annat än att de, man velat gagna, äfventyra i lyckligaste fall att få bibehålla anställningar i yrket med sämre aflöningar. I många fall få de söka sin utkomst bäst de kunna på annat håll, merendels kanske inom den usla hemindustrien, därför att arbetsgifvare nödgas i stället anställa manliga arbetare för att kunna hafva till hands arbetskraft, som får användas, när öfvertidsarbete erfordras. För de kvinnliga arbetarna i allmänhet stängas för framtiden de mest lönande arbetsområdena. Detta är för kvinnorna en stor förlust äfven därutinnan, att det endast är de bäst situerade arbeterskorna, som få tid och någon penning öfver till att ägna omtanke åt höjandet af tillvaron för sina sämst lottade medsysstrar. Männen skola aldrig lägga in sin själ på detta, därom kan man vara öfvertygad. Det är kvinnorna själva, som skola göra det. Den kungl. propositionen hoppas att de platser, som de till ersättning antagna manliga arbetarna lämnat, i någon mån skola komma de bortstötta arbeterskorna till godo. Då nu manliga arbetare gifvelvis ej antaga anställning med utsikt till nattarbete, om de ej därigenom få det bättre, innebär redan detta ett direkt erkännande från Kungl. Maj:ts sida, att lagen verkar till en försämring af det arbetande kvinnosläktets lefnadsvillkor. Det kungliga förslaget åberopar ock, att nattarbete inom vår industri hitintills förekommit endast för ett jämförelsevis ringa antal kvinnor. Ett dröjsmål skulle därför sannolikt endast försvåra öfvergången till de nya förhållandena. Detta är riktigt, då man ämnar gå till väga så, att de anställda komma i sämre ställning än förut. Söker man åter reglerna saken på det sättet, att de anställdas ställning i allmänhet förbättras, uppstå inga dylika svårigheter genom en ökad tillströmning af kvinnliga arbeterskor.

Man får nu emellertid icke förbise, att hvad som drifver fram den ifrågasvarande lagstiftningen, trots de förenämnda många betänkligheterna, är icke blott dess erkännande i princip åt behöfvat af en skyddslagstiftning, utan också åtskilliga högviktiga lifsfrågor, som med makt göra sig gällande.

En sådan realitet är det kvinnliga industriarbetets påtagliga skadliga inverkan på hemmen. Arbetet i fabriker utbildar inga insikter i sådana göromål, af hvilka familjens trefnad och ekonomi äro beroende. Skall därtill arbeterskan såsom hustru fortsätta med fabriksarbetet, kan det ej bli någon ordning med hemlifvet. Det ligger då nära till hands att vilja se kvinnorna borta från industriellt arbete i allmänhet. Till detta mål blir då förbud för kvinnligt nattarbete ett steg och därför är man med om detsamma. Men man vinner säkerligen ej detta i och för sig eftersträfvansvärda syfte på dylika vägar. Man kan icke hejda utvecklingens ström och de nya hemmen skapas ej genom förbud för arbete. Enda utvägen torde nog vara att leda tidsströmmingarna icke tillbaka utan in i nya fåror. Såvidt jag förstår, kan detta ske, bland annat, genom att bereda någorlunda lika lön för ogifta män och kvinnor för samma arbete, och sedan öka lönen

vid ingånget giftermål samt låta hustrun uppbära denna högre lön såsom ersättning för sitt arbete i hemmet. Då skulle man också finna en giltig utgångspunkt för att kunna till en början såsom regel förbjuda allt industriellt arbete af gifta kvinnor såväl dag som nattetid.

En annan sak, som bär nog mycket spelar in, är fruktan från männens sida för kvinnornas konkurrens på arbetsmarknaden. Man säger visserligen ibland åt kvinnorna, att det ej anstår dem att anlägga en så underordnad synpunkt, som att det här skulle för dem gälla att upptaga en konkurrens med männen. Men anmärkarna besjålas härvid själfva i icke ringa mån af just dessa konkurrensinstinkter. Det manliga släktet vill icke ogärna förbehålla arbetsfältet för sig själf samt göra skillnad på kön med förglömmande, att män och kvinnor måste vara kamrater. Särskildt framträder detta sätt att se i en ofta uttalad ovilja öfver, att kvinnorna vilja intränga på arbetsområden, i hvilka männen genom sina ansträngningar skapat goda aflöningsförmåner. Man kan förstå dessa känslor. Men de kunna icke godtagas såsom uttryck för någon bärande framtidstanke. Männen se gärna att bland deras led rycka in oorganiserade manliga kamrater. De böra då förstå, att det är en vinst för hela släktet, att allt större skaror af de kvinnliga medborgarna komma upp i bättre villkor. Det går icke an, att man i samhällsarbetet släpper den grundsatsen, att vi genom arbetet för oss själfva äfven skola arbeta för alla.

En farhåga, som äfven framhålles, är att man äfventyrar ett bakslag i arbetareskyddslagstiftningen genom att ej nu antaga det kungl. förslaget. Är en sak i och för sig betänklig kan man dock med den icke heller gagna det hela. Skyddslagstiftningen går fram på många vägar och frågan om nattarbete för kvinnor är blott en af dem. Frågorna om minderårigas arbete i industriella yrken, om yrkesinspektionens utsträckning särskildt genom inrättande af kvinnliga yrkesinspektörer och om särskilda skyddsanordningar är fortfarande under utredning af yrkesfarekommittén. Denna kommitté skall såsom i Kungl. propositionen omnämnas äfven sysselsätta sig med missförhållandena i det s. k. hemarbetet och hemindustrien för annans räkning. Denna Riksdag har vidare beslutat en särskild skrivelse om moderskapsförsäkring. Förbättrad försäkring mot yrkesfara är också under utredning. Den stora frågan om normalarbetsdag i vissa yrken står på dagordningen och är föremål för en riksdagsmotion. Genom flera af dessa åtgärder får man säkerligen ett riktigare och mera praktiskt grepp äfven på frågan om kvinnornas nattarbete än genom det nu framlagda hufvudsakligen teoretiska förslaget. Återstår då frågan om en direkt reglering i erforderliga fall af nattarbetet för både män och kvinnor, hvilket skulle ställa nattarbetsfrågan på sin rätta plats. Man behöfver verkligen icke frukta, att ens frågan om mäns nattarbete skall förhalas genom att förevarande förslag får i sin nuvarande affattning förfalla. Snarare torde den blifva mera aktuell genom att såsom vederbör sammanföras med den kvinnliga nattarbetsfrågan. Det kan ifrågasättas, om de nattarbete män själfva komma att ådagalägga något öfverdrifvet intresse för sin nattarbetsfråga, sedan konkurrensen för kvinnorna väl blifvit nedslagen. Betalningen för arbetet kommer alltid att blifva en hufvudsak och de hygieniska fordringarne bevakas nog ganska verkningsfullt af fackföreningarne.

Det säges slutligen, att Sverige ej bör undandraga sig att deltaga i dylika internationella öfverenskommelser. Vi skulle annars ådraga oss en föga smickrande uppmärksamhet i utlandet. Häremot vill jag åberopa hvad ofvan anmärkts därom, att kvinnofrågans mångahanda spörsmål uppenbarligen icke ännu framförts med samma målmedvetenhet inom Europas öfriga stater som i de nordiska länderna. Det är bättre att vi bemöda oss att komma ifrån vår efterblifvenhet på alla de öfriga obestridligen riktiga vägarne till en effektiv arbetareskyddslagstiftning än att skynda oss att främst vara med på den enda, om hvilken man kan säga, att den åtminstone är minst sagdt tveifvelsam. För öfrigt äro de förhandlingar, som ledde till den ifrågavarande Bernkonventionen, icke så synnerligen imponerande. En samling män ha sammankommit för att obesedt underskrifva ett gammalt socialpolitiskt axiom utan att ägna någon uppmärksamhet äfven åt en nyare tids tankar i det viktiga ämnet. Ingen enda kvinna har fått deltaga i förhandlingarna och inga kvinnor rådfrågades. De synpunkter, som från kvinnohåll i denna sak framhållas kommo öfver hufvud taget icke alls på tal under förhandlingarna. De danska delegerade sägas väl under hand omnämmt för sin svenska kollega det motstånd mot saken, som enligt 1901 års erfarenhet i Danmark vore att vänta från danska kvinnors sida; men i de offentliga förhandlingarna röjde de danska delegerade icke något härom. Icke heller frågans allt intimare samband med hemarbetet och hemindustrien synes kommit till något öfvervägande inom kongressen. Såsom i den Kungl. propositionen upplyses hafva från vederbörande i Schweiz, där initiativet till konventionen tagits, icke kunnat ens gifvas besked, huruvida konventionen äfven inbegriper nyssnämnda arbetsområden. I åtskilliga länder har man sedermera beslutit sig för att anse, att så icke varit förhållandet. Den svenska yrkesfarekommittén stannade i en motsatt mening, hvilket åter föranledt Kungl. Maj:t

att i sitt förslag uttryckligen uttala, att det icke afser de arbetsområden, där ett ingripande mest behöfves.

Från kvinnligt håll har ifrågasatts, att frågan såsom omtvistad och närmast berörande kvinnorna borde anstå, till dess att de genom politisk rösträtt själfva blifva i tillfälle att bevaka sin talan. Man kan hafva olika meningar om befogenheten af detta kraf. Det förhållandet, att kvinnorna af statsmakterna nyligen åter förvägrats medborgarrätt utgör i hvarje fall en särskild uppfordran att fördomsfritt beakta de synpunkter, som framförts från deras sida. Då jag således försökt göra detta och därvid vägt det ena mot det andra, har jag kommit till den öfvertygelsen, att Kungl. Maj:ts proposition icke bör i sin nuvarande affattning bifallas. Visserligen är det onekligt, att det principiella syftet i förslaget är riktigt och måste fasthållas. Men man bör säkerligen gå fram andra vägar. På åtskilliga af dessa äro vi såsom ofvan framhållits redan inne. Återstår således den väg, som närmast anknyter sig till förslaget och som återfinnes i min motion, hvilken afser utredning om nattarbete för både män och kvinnor samt omfattar icke blott industriella utan äfven därmed beslätade arbetsområden, däribland särskildt det af den större industrien beroende hemarbetet och hemindustrien.

Det hemställes följaktligen, att Riksdagen — med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke kan i sin nuvarande affattning bifallas — måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, i hvad mån inom industriella och därmed beslätade arbetsområden män och kvinnor sysselsättas med nattarbete på ett för hälsan skadligt sätt samt därefter vidtaga de åtgärder, som kunna vara ägnade att afhjälpa berörda missförhållande under behörigt skyddande tillika af de arbetandes utkomstmöjligheter.»